

Válság az imperialista világrendben

Pedro Marin beszélgetése Domenico Losurdőval

Az oroszországi októberi forradalom centenáriuma alkalmából a brazil Boitempo Kiadó 2017. szeptember 26–29. között, São Paulóban, „1917: az év, amely megrengette a világot” címmel nemzetközi konferenciát rendezett. Pedro Marin, a Revista Opéra c. független brazil portál alapító főszerkesztője ebből az alkalomból beszélgetett Domenico Losurdőval. A 2018. június 28-án, 77 éves korában elhunyt hírneves marxista filozófusnak ez volt az egyik utolsó interjúja.

Revista Opéra

Köszönjük, professzor úr, hogy időt szakított a találkozásra. Egyik korábbi interjújában ön arról beszélt, hogy a kapitalizmus immár olyan szintre jutott el, hogy képes érzelmeinket is kontroll alatt tartani. Kifejtené bővebben ezt a gondolatot?

Domenico Losurdo

Kiindulópontom az a megállapítás volt, amelyet Marx és Engels tett *A német ideológiában*, miszerint az uralkodó gondolatok mindig az uralkodó osztály gondolatai. Más szóval, annak az osztálynak, amely az anyagi termelés monopóliumával rendelkezik, egyben monopóliuma van az eszmék termelésében is.

Azt mondtam, s tényleg ez a véleményem: be kell látnunk, hogy napjainkban az uralkodó osztálynak megvan az a képessége, hogy érzelmeink termelését is ellenőrzése alá vonja. A neokolonialista háborúk, például a Jugoszlávia, Irak vagy más kis országok elleni háborúk előtt borzalmas felvételeket láttunk a televízióban, amiket abból a célból állítottak össze, hogy demonstrálják az ellenség kegyetlenségét. Ez esetben – szándékosan használok ezt a kifejezést – a *főlháborodás terrorizmusával* van dolgunk. A felháborodást mestersegesen keltették, hogy elősegítsék a világ fölötti uralmat. Ez valami

Domenico Losurdo (1941–2018)

Az 2018. június 28-án elhunyt Domenico Losurdo halálával egy nemzetközileg elismert, marxista társadalomtudós – Marx-kutató, eszmetörténész – távozott közülünk.

Losurdo Sannicandro di Bariban született, abban az évben, amikor a fasiszta Olaszország csatlakozott a náci Németország Szovjetunió elleni népirtó háborújához. Ahhoz a '60-as évek végén eszmélő generációhoz tartozott, amelynek gondolkodását, világgképét döntően befolyásolta a marxi elméleti hagyomány.

Tudományos pályája elején főként filozófiával foglalkozott, különös tekintettel a német szerzőkre; fontos írásai jelentek meg Kantról, Hegelről, Marxról, Heideggerről, Nietzsche-ről, Lukácsról és Gramsciről. Munkásságának legkiemelkedőbb része talán mégis a liberalizmus ideológiájának vizsgálatához kapcsolódik. Megkerülhetetlen *Controstoria del liberalismo* (A liberalizmus ellentörténete) című könyve,* amelyben aprólékos történeti elemzéssel rántja le a leplet a liberalizmusról, s világít rá annak sötét oldalaira: a gyarmatosítás bűneire, a rabszolga-kereskedelemlre, a háborúkra és általában az egész rendszer rasszista vonásaira. 1999-ben jelent meg *Fuga dalla storia?* (Menekülés a történelemből?) c. vitairata, amelyben a rá oly jellemző iróniával bírálta az USA külügyminisztériumában dolgozó történész, Francis Fukuyama prokapitalista elgondolását a „történelem végéről”. Losurdo szellemesen megfordította e provokatív, leegyszerűsítő tézist, s bemutatta, hogy az nem más, mint egyfajta *menekülés* a történelmi valóságtól. Rendkívül gondolatébresztő *La non-violenza: una storia fuori dal mito* (Az erőszakmentesség: egy történet túl a mítoszon) című, 2010-ben megjelent

* E mű bevezető fejezetét „Mi a liberalizmus?” címmel lásd az *Eszmélet* 115. (2017. téli) számában, 86–108.

könyve, ahol az erőszak kérdéskörét vizsgálta elfogulatlanul, történeti perspektívából.

Losurdo olvasatában nincsenek „vegytisztá” esetek, minden kérdést mindig a maga konkrétságában, „világos és sötét” aspektusait figyelembe véve szemlélte. Feldolgozta az osztályharcok történetét is (*La lotta di classe. Una storia politica e filosofica* / Az osztályharc: politikai és filozófiai történet; 2013), s szenvedélyes pamfletet írt a baloldal „hiányáról” (*La sinistra assente: Crisi, società dello spettacolo, guerra* / A hiányzó baloldal: válság, a magamutogatás társadalma, háború; 2014).

Utolsó két munkája szintén különös figyelmet érdemel, mivel igencsak aktuális témákkal foglalkozik. Losurdo ugyanis nemcsak a múlt, hanem a jelen kutatója is volt, akit minden bizonnyal az a meggyőződés hajtott, hogy a történelem ismerete nélkül lehetetlen megérteni napjaink problémáit. Utolsó két művét, az *Un mondo senza guerre: L'idea di pace dalle promesse del passato alle tragedie del presente*-t (Egy háborútól mentes világ: a békegondolat a múlt ígéreteitől a jelen tragédiájáig; 2016) és az *Il marxismo occidentale: Come nacque, come morì, come può rinascere*-t (A nyugati marxizmus. Hogyan született, hogyan halt meg, hogyan születhet újra; 2017) is ebben a szellemben írta.

Domenico Losurdo munkássága, gondolatai és etikai-erkölcsi tanításai óriási jelentőségűek. Különösen kívánatos lenne, hogy a fiatalabb generáció is ismerje meg a nevét. Losurdóval egy kimagasló műveltségű tudós szállt sírba. Hiányozni fog állandóan kételkedő tekintete. Életműve viszont velünk marad.

M. G.

új dolog, olyasmi, ami Marx és Engels korában nem volt lehetséges, napjainkban azonban a háborúkat így készítik elő.

Revista Opéra

Professzor úr, ebben az értelemben, amikor az „érzelmelek termeléséről” szólunk, valójában a médiáról van szó. Említette a televíziót, ám manapság jó pár szerző, meglehetősen optimista módon, az internet előtérbe kerüléséről ír – arról a szerepről, amelyet [az internet] az emancipáció érdekében, a kapitalizmussal szembeni identitás kiforrálódásában tölt be. Mi erről a véleménye?

Domenico Losurdo

Nos, ez szerintem örülten optimista hozzáállás. Világos, hogy annak idején az írott sajtó megjelenése is lényegileg haladást jelentett, ez nyilvánvaló. Ám a sajtót föl lehet használni az emancipáció ellenében is. Vagy vegyük a rádiót: a rádió föltalálása is hasonló volt. A rádió szerepe nélkül a nácizmus és a fasizmus nem érthető meg. A kérdés soha sem [önmagában] az innováció: minden újítás fölhasználható így is meg úgy is. Más szóval, az internetet fel lehet használni háború előkészítésére is. Az Egyesült Államok ma Oroszországot azzal vádolja, hogy az internetet „az amerikai demokrácia destabilizálására” használta. Az internet tehát nem az örök, egyetemes béke – a geopolitikai küzdelmek eszközévé is válhat.

Revista Opéra

Ezekben a napokban a közvélemény különös figyelmet szentel a katalán függetlenségi mozgalomnak. Hogyan vélekedik erről a mozgalomról?

Domenico Losurdo

Hogy mi a véleményem Katalóniáról?

Revista Opéra

Igen, az ottani függetlenségi mozgalomról...

Véleményem a következő: nem állítom, hogy Katalóniának igaza van, s azt sem, hogy téved. Először is: a katalánok nem elnyomott nemzet. Katalónia Spanyolország leggazdagabb régiója. A katalán nyelvet respektálják és tanítják Katalóniában. Katalónia helyzetének megértéséhez tekintettel kell lennünk a hozzá hasonló jelenségekre. Például ott van nekünk Olaszországban az északi elszakadási mozgalom. Itália északi részét, mivel ez az ország leggazdagabb térsége, az olasz dél nem nyomja el. Mi magyarzza hát akkor e régiók lázadását? Azt mondják, fizetniük kell a délnek, hogy fizetniük kell Olaszország ezen „félíg afrikai” térségeinek. Más szóval, Itália északi részén gyakran rasszista ideológiával kell szembe néznünk. Az elszakadási mozgalmak Olaszországban, Spanyolországban és Belgiumban a leggazdagabb tartományokban jelennek meg, s véleményem szerint, a kiváltságos osztály az, amely e jelentős regionális különbségekkel rendelkező országokban, a szecesszionista mozgalmakon keresztül, harcot folytat kiváltságainak megőrzése érdekében. Más szóval, egy olyan országban, mint Itália, ahol a régiók közötti különbségek jelentősek, a jóléti állam elleni harc az elszakadásért folytatott küzdelem köntösében jelenik meg. A jóléti állam lerombolása a nemzetállam lerombolásán keresztül megy végbe.

Revista Opéra

Még mindig Európánál maradva, nemrég [2017. szeptember 24-én – *a ford.*] zajlottak le a német választások, ahol a szélsőjobb figyelemreméltó eredményt, azt hiszem, 13%-ot ért el, miközben azt gondolnánk, hogy manapság a fasiszta eszme már nem születhet újra. Szeretném, ha véleményt mondana Európa jövőjéről.

Domenico Losurdo

Úgy vélem, különböző helyzetekkel van dolgunk. Természetesen van okunk aggódni az idegengyűlölő mozgalmak miatt, például Németországban is. Ám nem hiszem, hogy az 1930-as évek európai szituációja ismétlődne meg, amivel kapcsolatban egy fontos érvem van: ma Európa és a nyugati világ háborúit általában a demokrácia nevében készíti elő. Ez a helyzet lényegesen különbözik a klasszikus fasiszmusétól. Az Irakkal és Jugoszláviával szembeni háborúk például

neokolonialista háborúk voltak, miközben a demokrácia nevében, védelmében és kiterjesztése érdekében készítették elő őket. Következésképpen, nem gondolom, hogy ma a hagyományos értelemben vett fasizmus az, ami újjászületne. Még a Kína vagy Oroszország elleni, nagyszabású háborús tervek is a demokrácia jegyében tervezgetik. A helyzet nyilvánvalóan más Ukrajnában, ott ugyanis jelentős volt a hagyománya annak, még a második világháborút követően is, hogy a Nyugat fasiszta mozgalmak mögé állt a Szovjetunió legyőzése érdekében. Most ugyanez folytatódik Oroszország ellen – vagyis Ukrajnában nem tekinthetők új jelenségnek a fasiszta mozgalmak. A második világháború után a Szovjetuniót világszerte rendkívüli tekintély övezte, s ezért a Nyugat számára nem tűnt ildomosnak újfasiszta mozgalmakra támaszkodni – nem úgy, mint manapság Oroszországgal szemben. De a Nyugat még ebben az esetben is azt hangsúlyozza, hogy Oroszország – diktatúra, s hogy a fasiszta mozgalmak a demokráciát képviselik ...

Revista Opéra

Minthogy ön köztudottan beható ismeretekkel rendelkezik Gramsci munkásságáról, érdekes lehet önnek ellen-hegemóniával foglalkozni a hegemonikus renddel való szembeszállás és harc eszközeivel.

Domenico Losurdo

Nincs egyetlen megoldásunk erre a problémára. Kínában például, a Kommunista Párt azt hangsúlyozza, hogy egyidejűleg kell hadakozni a történelmi revizionizmus két fajtájával: az egyik a Mao-éra elítélése és démonizálása, a másik pedig Teng Hsziao-ping elítélése és démonizálása. A történelmi revizionizmus mindkét formája az imperialista és kapitalista háború eszköze, s ki kell vegyünk a részünket a Kínai Népi Demokratikus Köztársaság és általában a szocializmus védelméből. Nyilvánvaló az is, hogy a kommunista pártnak minden országban részt kell vennie a társadalmi és politikai harcban, s erősítenie kell gyökereit a tömegek között. Nincs egyetlen jó válasz, és ezért minden országban szükség van kommunista pártra.

Revista Opéra

Szóltunk az elszakadási mozgalmakról Katalóniában és Olaszországban, de láttuk az Irakban megtartott referendumot is a kurd

regionális kormányzat különválásáról. S azt tapasztaljuk, hogy feszültség áll fent az önrendelkezés és a balkanizáció között – abban, amit „globális ellenállásnak” nevezhetünk. Mi az ön álláspontja a kurd kérdésről Irakban?

Domenico Losurdo

Ebben az esetben egy harmadik helyzetről van szó. A kurdok hosszú időn keresztül elnyomott nemzet voltak, ám vannak olyan [történelmi] pillanatok, amikor az imperializmus egy elnyomott nemzetet arra használ fel, hogy általa egy másik elnyomott nemzet ellen lépjen föl. A klasszikus történelmi példa, ha fölidézzük a második világháború kezdetét: Hitler sokszor beszélt a csehszlovákiai német kisebbség helyzetéről, s igaza volt abban, hogy ezt a kisebbséget hátrányosan megkülönböztették, s hogy a [csehszlovák] kormány tartott a német kisebbség aktivitásától. Másrészt viszont, Hitler számára a német kisebbség a csehszlovák nemzet likvidálásának eszköze volt. Nos, valami hasonlót látunk most a Közel-Keleten.

Egy idő óta a konzervatív és neokonzervatív politikai tanácsadók az Egyesült Államokban Irak, Szíria és Líbia egységének lerombolása mellett kardoskodtak. Láttuk egy állam, Líbia teljes megsemmisítését, amely mára megszűnt állam lenni. Ugyanez volt a szándék Szíriában, és ez megy végbe Irakban is. Mindegyik esetben tetten érhető az imperializmus és a kolonializmus agresszivitása, amiben semmi új sincs. Az Egyesült Államok és a CIA a Vietnam elleni háborúban is egy kisebbséget használt fel. Meglehet: ezzel a kisebbséggel nem bántak jól, mivel az volt a gyanú velük szemben, hogy az Egyesült Államokkal szövetkeznek... Elvileg ennek a kisebbségnek a küzdelme nemzeti felszabadító harc volt, a valóságban azonban egészen másról volt szó. E kisebbség küzdelmét az USA arra használta föl, hogy elnyomja a vietnami nemzetet. Hasonló történik most a Közel-Keleten; nem véletlen, hogy Izrael oly vehemensen védi a kurd függetlenséget.

A Közel-Keleten egy új Izraelt próbálnak meg létrehozni. Izrael az arab világgal szembeni enklávé volt, s most az Egyesült Államok és Izrael megpróbál valami hasonlót létrehozni a kurdoknál. Ez nem azt jelenti, hogy a kurdoknak ne lennének jogaik, vagy ne éltek volna hosszú időn át elnyomás alatt, ám most fennáll a kockázata, hogy az amerikai imperializmus és a cionizmus eszközévé válhatnak. Ez hát a veszély, ilyen a helyzet, sajnos.

Mivel most októberben lesz az orosz forradalom centenáriuma, szeretnénk, ha szólna erről a történelmi eseményről, beleértve Sztálin alakját is, tekintettel arra, hogy ön egy egész könyvet szentelt a személyének.

Domenico Losurdo

Azt gondolom, hogy a bolsevikok hibát követtek el akkor, amikor Oroszország szocializmus előtti történetét mint a folyamatos terjeszkedés történetét ábrázolták. Ez nem felel meg a valóságnak, mert bár a cári Oroszország hosszú időn át imperialista és expanzív hatalom volt, korábban a preszocialista Oroszországot is elnyomták. Oroszország legalább két évszázadon keresztül mongol elnyomás alatt állt. Később a Német Lovagrend vetette uralma alá, majd a svéd VII. Károly, Napóleon stb. szállta meg. A XVII. század elején Moszkvát lengyel csapatok foglalták el. Más szóval, tévedés Oroszországot folytonosan terjeszkedő hatalomnak beállítani – ez a tévedés már Marxnál is tetten érhető. Oroszországot egyfajta oszcilláció jellemzi: olyan expanzív hatalom, amely válsághelyzetben könnyen gyarmattá válik.

Évekkel később Hruscsov és a trockisták a Szovjetuniót úgy írták le, mint olyan országot, amelyet harminc éven keresztül egy kegyetlen és ostoba diktátor kormányzott. Oroszország és a Szovjetunió egész történelmét lerombolták. A Szovjetunió összeomlása előtt a szovjet nép megfosztatott identitásától: nem lehetett azonosulni Oroszország vagy a szovjet korszak történelmével, mert e történelmet bűnök megszakítatlan folyamataként ábrázolták. Ez volt a főltétele a kapitalizmus restaurációjának Oroszországban! Mindez azt igazolja, hogy a trockizmus az antikommunizmus integráns része.

Revista Opéra

Ön legutóbbi beszélgetésünk során elkezdett beszélni Kínáról, de aztán azt mondta, hogy mégsem fog beszélni róla ... Ma vajon beszélhetünk-e Kínáról? [Nevetés.]

Domenico Losurdo

Nos hát, úgy vélem, Kína nagyon bátorító példa a kommunista, haladó és demokratikus mozgalom számára. Kína gazdasági és tech-

nológiai értelemben továbbra is fejlődik, s napjainkban alighanem a technológiai fejlődés a legfontosabb, mert ez a Nyugat részéről a technológiai monopólium elvesztését jelenti. E tekintetben a szankció fegyvere, amihez a nyugati világ és az Egyesült Államok oly előszeretettel folyamodik, nem annyira hatásos már, mint régen. Mert vegyük példaként Kubát: igen, Kuba blokádnál áll, de szerencsére lehetnek kereskedelmi kapcsolatai Kínával, s importálhat fejlett technológiát.

Kína fejlődése kritikus mozzanat az imperialista világrendben. Szerepet játszhat – és ténylegesen játszik is – a világrend demokratisálásában, s én ebben az értelemben optimista vagyok. Természetesen fennáll a háború veszélye, mert az imperializmus nem túl lelkes Kína technológiai fejlődése miatt. Manapság egyik fő feladatunk, hogy harcoljunk a békéért az imperialista háborús politikával szemben.

Revista Opéra

És mit gondol a KNDK-ról, vagyis Észak-Koreáról? Mert az embernek az a benyomása, hogy az imperializmus Koreával szembeni előnszerzése része a Kína elleni lépéseknek.

Domenico Losurdo

Bírálhatjuk Észak-Korea külpolitikájának egyes vonásait, de el kell ismerni azt a lényeges ténytet, hogy Észak-Korea fenyegetésnek van kitéve. Az atomfegyvereknek pedig elrettentő hatásuk van az imperialista fenyegetéssel szemben. Magától értetődően, az imperializmus nemcsak Koreával számol, hanem Kínával is: megkísérli bekeríteni. Az „ázsiai nyitás” Obama és Hilary Clinton alatt kezdődött, s ez a „nyitás” most folytatódik, és egy nagyszabású, Kína elleni háború előkészülete lehet. Kína fejlődése azonban rendkívül érdekes és bátorító a demokratikus mozgalmak számára a világban. Azt gondolom, hogy az „Egy Övezet, Egy Út” kezdeményezés valóban grandiózus projektum, s nemcsak azért, mert a világgazdaság fejlődését szolgálja, hanem mert a nemzetközi kapcsolatok demokratizálását is lehetővé teszi. Azt hiszem, el kell magyarázzuk ezt a tervet minden országban. Fogadják bizalommal [nevetés] ... Talán a [brazil] kommunista párt szervezhetne valamit, hogy elmagyarázza ezt a tervet. A mi kis kommunista pártunk Olaszországban is szervezett összejövetelt az „Egy Övezet, Egy Út”-ról, s esetleg ez Brazíliában is érdekes lehet.

Revista Opéra

Az utolsó, önnel készült interjú óta sok minden megváltozott Brazíliában... rossz irányban... [Nevetés.]

Domenico Losurdo

Hát, igen. [Nevetés.]

Revista Opéra

Legutóbb államcsínyt emlegettünk, s most olyan körülmények között beszélgetünk, amikor a katonák *pronunciamento*-kat [nyilatkozatokat] tesznek közzé, gyakorlatilag arról, hogy szándékukban áll beavatkozni a politikába. Szeretném, ha szólna egy keveset a szociális és a politikai helyzet romlásáról Brazíliában legutóbbi látogatása óta.

Domenico Losurdo

Úgy vélem, hogy a szabadságjogok korlátozása, beleértve a szólás és a gondolat szabadságát is, általános jelenség a mai kapitalista világban. S bár azt mondtam, nem hiszem, hogy a hagyományos fasizmus új hullámára kellene számítanunk, meg kell állapítanunk azt is, hogy a szabadság korlátozása – valóság. Beszéltünk Ukrajnáról – a „demokratikus Ukrajnában, az ország nyugati részén, a szabadságjogok korlátozása súlyos problémát jelent, a nemzeti kisebbségek elnyomásával, a kommunistaellenes törvénykezéssel... De a szabadság korlátozása még Nyugat-Európában is megfigyelhető.

Állandó gazdasági válsághelyzetben, olyan viszonyok közepette, amikor a háború veszélye növekszik, az uralkodó osztály szükségét érzi annak, hogy korlátozza a szabadságjogokat, a haladó mozgalmak és a baloldali mozgalmak szabad működését. Más szóval, nem hiszem, hogy a klasszikus fasizmus ismétlődne meg, de látnunk kell, hogy a szabadság korlátozása immár realitás.

(Fordította: Lugosi Győző)

Eredeti megjelenés: Crisis in the Imperialist World Order. *Konkret Media*, 2018. március 2. <https://konkret.la/crisis-in-the-imperialist-world-order-losurdo/>